

Úvaha

Rybí oko a snový život

Jiří Růžička

Motto 1

Samuel 28:5...ptal se Hospodina, ale ten mu neodpovídal ani skrze sny, ani skrze urim, ani skrze proroky...

Matouš 2:12 Ale když pojal ten úmysl, hle, anděl Páně se mu zjevil ve snu a řekl: „Josefe, syne Davidův, neboj se přijmout Marii, svou manželku; neboť co v ní bylo počato, je z Duchu svatého...“

Motto 2

Zdá se, že ve snech se setkáváme živě a bezprostředně se čtveřinou, Geviert, základními parametry světa: země, nebe, božské a ti, kteří jsou smrtelní, smrtelníci, jak o nich mluví pozdní Heidegger.

Sen se mi zdál z jara roku 2014 a nic významného a nic určitého z bdělého života se k němu nepojí. Snad jen to, že jsem v tu dobu promýšlel snovou klasifikaci a nebyl jsem s jejími možnostmi spokojen. Sny jsem se zabýval od svých studentských let. Jejich smyslu jsem se pokoušel rozumět s pomocí Freudova snáře i Jungových studií opakovaně, gestaltistický přístup i mnohé varianty všech ostatních výkladů nevyjímaje. Dlouho jsme čekali na Bossovu knihu o snech a splnilo se primární očekávání, že sny budou vyváženy ze subjekt - objektové doktríny, která vedla k totální redukci člověka na věc. Tento spis mi pomohl rozumět snovému životu tak, abych mohl i já pokročit a říci: „Ano, konečně už cítím, že poměr významu snění a bdění je vyrovnaný, snový život se ukazuje být autochtonní a toto postavení se musí nutně obrazit i ve způsobu rozkrývání významu snové skutečnosti, čemuž musí odpovídat i námi ustavený a dále rozpracovávaný a již používaný přístup“.

Pravá povaha mé nespokojenosti se mi ukázala tehdy, když jsem vzal vážně Bossovu myšlenku, že sny představují autochtonní fenomén, a že tudíž nejsou pouhými výpověďmi o bdělém životě. Převažující přístup ke snům, který snový život považuje vůči bdění za druhotný a od něj odvozený, je nepřijatelný. U většiny výkladových systémů je snění připisána služební funkce bdělého života, od počátku minulého století psychologickým a společenským nárokům a podmínkám, v posledních několika málo desetiletích pak také biologickým a neuropsychologickým procesům fungujícím na vývojovém principu. Prakticky byla opomenuta možnost, že podobně jako bdění a bdělý život, snění a „záznam“ o něm, sen, není pouhým výtvořem tělesných procesů a psyché, popřípadě CNS (byť bez nich není možné), ale svébytným modem naší existence, způsobem našeho spánkového bytí. Snění se proto neděje jen v naší hlavě,

v mozku, ale rovněž jako bdění je zvláštním způsobem našeho celo-bytí, je původním způsobem naší existence ve světě, pobytu. Také ono má svůj tělesný aspekt, i když má jinou skladbu než tělesnost bdění. Žijeme ve snech s druhými lidmi, navštěvujeme různá známá i neznámá místa, provádíme lidské aktivity, vykonáváme činnosti, které jsou stejně povinné a nutné, zábavné, ale také nepochopitelné a v bdění nemožné. Uviděl jsem před sebou za obzory sahající bohatství našeho snového života a zastyděl jsem se a ulekl, co s tím bohatstvím, darem odkudsi z nebes, děláme. Spatřil jsem nás psychoterapeuty jako lidi, kteří - řečeno metaforicky - pohlížejí na sen podobně, jak se dřevorubci dívají na deštný prales, totiž přes zuby svých motorových pil. V tomto světle se mi všechny dosavadní klasifikační, výkladové a jinak zaměřené systémy ukázaly jako nanicovatě zúžené, nepodstatné, zavádějící snový život do slepých uliček. Předně chci zopakovat, že snění nelze odvodit od bdění, byť má podobná témata, odehrává se v podobných situacích, má podobné cíle, touhy a další charakteristiky i vlastnosti. Ke snění, k našemu životu ve spánku je třeba náš přístup změnit. Dobová výjimečnost fenomenologie spočívá v tom, že ponechá skutečnosti tím, čím jsou a jejich porozumění a výklad provádí z věcí samých „jen“ rozkrýváním jejich významů. V daseinsanalýze jsou sny fenomény, pravou a tudíž také původní skutečností, ve které se při snovém porozumění, myšlení o snech i o možnostech, jak o nich hovořit, setrváváme, protože se již nic pravějšího a skutečnějšího nepředpokládá. V tomto postoji pak zůstáváme před i po snových výkladech, protože jakékoliv redukce či připodobňování, nebo obohacování snové i bdělé skutečnosti nám nejen nepomáhá, ale je matoucí. U toho, co se jeví, zůstáváme a již nepředpokládáme nic „skutečnějšího“, něco, co by se mělo, nebo mohlo ukázat jako podstatné, nečekáme na nové objevy jakýchkoli věd, které by vnes-

ly do snového porozumění něco podstatného, i když dozajista mohou přinést dílčí specifické, doplňující a usouvztažňující poznatky.

Zatímco v bdělé skutečnosti se ukazují možnosti naší existence v kontextu společně sdíleného světa, snová skutečnost je odlišná. V ní se neukazují pouze naše uskutečněné i neuskutečněné možnosti v bdění, ale také možnosti, které za bdění uskutečnitelné nejsou. Přesto však patří k naší existenci, že v bdění neumožnitelné skutečnosti jsou, a my jimi ve snech žijeme. Mnohé z nich se staly a také stanou realizovatelné později, jiné se ukáží pouze jako možnosti neuskutečnitelné. A priori to, co se ze snových skutečností objeví či nikoli, co se ze snu uskuteční v bdění, předem říci nemůžeme.

Protože k pobytu patří i jeho neodmyslitelná část, totiž přirozený svět, ve snech se možnosti vztahující se k němu ukazují také. I snový svět sám se pak zjevuje plněji a barvitěji, jindy je zase chudší a posléze i jiný nežli v bdělé skutečnosti. Proto se k němu ve světě vztahujeme jinak, proto se někdy jinak chováme, jednáme, z téhož důvodu jsme ve snech leckdy jiní nežli za bdění, vždy ale snové skutečnosti, snovému pobytu odpovídajícím způsobem.

Ještě zde máme jeden problém a tím je kontinuita bdění a diskontinuita snění. V bdění jsme ve společném světě společně, ve snění pak se náš společný svět ukazuje individuálně, v závislosti na individuálních možnostech každého z nás. Protože jsme bytosti jedinečné a protože snové možnosti této skutečnosti odpovídají, sny nemusí být sdíleny společně - i když za jistých okolností a po jistou dobu mohou - snová skladba má jiný řád nežli bdění. Nepředpokládáme, že uspořádání snů je náhodné, problém snového pořádku je třeba ještě objasnit.

Ještěže sny spatřujeme jako samostatný a do nemalé míry na bdění nezávislý způsob našeho bytí, pak této skutečnosti musí beze zbytku také odpovídat způsob, jak o něm hovoříme, metoda, jak ke snové zkušenosti přistupujeme, jazyk a specifický způsob vedení řeči, kterým se snicím hovoříme. Ani metodu rozhovoru o snových zkušenostech nelze jen tak beze zbytku překlomit z bdění. Proto jsem tomu věnoval se svými studenty úsilí a zdá se, že se daří fenomenologickou metodu výkladového postupu vypracovat a také ji uvádět do naší praxe. Tuto „metodu“ jsme nazvali vrozumívání (je o ní řeč na jiném místě).

Jako příklad toho, že sen nelze chápat jako obraz bdění, ale je původním porozuměním určitých skutečností. Bdění se podstatně týká, ale není jeho parafrází. Nabízím se můj vlastní sen.

Tak jak se dívám, způsoby, jak pozoruji, vnímám, cítím a myslím, jsou dvojí. Jsou dvojího řádu, dvojí povahy, dvojí zkušenosti, oba způsoby navzájem spřežené. Oba způsoby jsou vůči sobě antagonistické, aniž by se vzájemně popíraly. Jeden stírá druhý, ale jeden druhým nelze ani postihnout, ani nahradit. První, subjektivistický způsob vnímání je soustředěný na jevíci se jsoucna v bezprostřední osobní zkušenosti, v osobním vztahu a lze jej vyjádřit vlastním osobitým způsobem¹. Druhý způsob vnímání je objektivistický. Řídí se obecnými pravidly, osobní vztah se ocitá v pozadí a v pou-

žívané řeči se podřizuje obecným pravidlům a zobecnitelným aspektům zkušenosti. První nebere ohled na jiné podmínky než vlastní zaujetí, neboť je orientován na subjektivní zakoušení právě přítomné chvíle², druhý neustále zohledňuje reprezentace dané doby, kultury, vnějších podmínek. Dbá vždy jejich obecných zájmů, pravidel a zvyklostí, kterými se osobní zkušenost setkávání se světem vyjadřuje, vymezuje, vykládá a veřejnosti také předkládá a osobními zvláštnostmi se nezabývá, nebo je automaticky převede na to, co patří obecnému. Obě modalitě se mi obrazivě objevily ve snu.

Druhý den ráno jsem si bezprostředně po probuzení pořídil zápis. Ke snu jsem se opakovaně vracel a svoji snovou zkušenost doplňoval i upřesňoval dalšími detaily a vzpomínkami, které se vynořovaly až v průběhu času poté, když byla vyložena nebo vzpomínkově zpřesněna, či rozvedena předchozí snová skutečnost a souvislosti, které jsem si nestačil bezprostředně zaznamenat, nebo které mi vytanuly během dalších několika rozborů. Nechyběly také četné konzultace s kolegy.

Sen1

Nacházím se na nádvoří středověkého anglického hradu, jehož část je dostavěna a z části přestavěna v současné době. Dominuje kov, dřevo, ušlechtilé betony a sklo. Na nádvoří jsou shromážděni lidé, z nichž někteří jsou na koních, v brnění a s meči, jiní zase jen tak volně, v oblecích střižených podle soudobé módy. Vedle koní stojí řada posledních modelů luxusních aut. Jsem zde podivným způsobem. Zjišťuji, že se v prostoru pohybuji jako koulejší se míč, sem tam, na všechny strany, nahoru i dolů, v závislosti na své náladě a podle terénu, který svým koulivým pohybem kopíruji. Moje vnímání se podobá způsobu rybiho oka, vše co vnímám, se děje na povrchu oční plochy, vše se ukazuje na povrchu koule. Nejenže tak vidím, ale já tak také jsem. Ostatní lidé, jak později zjišťuji, se pohybují v jiném řádu a jiným způsobem. Jejich životní pohyb je podržzen předem danému, byť obecnému, přesto však schématu. Prostor, ve kterém se nacházejí, je na rozdíl od mého lineární a úběžníkový. Postupují od jednoho bodu k druhému převážně v přímkách, nebo úběžníkem určených křivkách. I kruh je v takovém prostoru určen řádem úběžníku. Je to takový šišatý ovál, zepředu pak úsečka, výjimečně přímka.

Mému ustrojení odpovídá pohyb i moje „vidění“. Jako kulovitá bytost se pohybuji i vnímám a pohlížím na svět nikoli v přímkách, ale způsobem rybiho oka. Svět se mi ukazuje na povrchu koule. Nejen já sám jsem součástí obrovského zakřiveného prostoru, a jak zjišťuji, i já, coby součást tohoto prostoru, jsem koulí. To, co je v ohnisku vnímání, mám rovnou před očima, rovnou pod nosem, dotýká se to přímo mne. To, co v něm již není, ubíhá po obvodu koule

² Právě přítomná chvíle není „ted“ vydobyté koncentrovanou pozorností, ale je to uvolněná přítomnost pro aktuální setkání se skutečností světa. Právě přítomná chvíle je usazena mezi počátkem a koncem naší existence, kdy tyto krajní možnosti jsou netematicky přítomny jako její přirozená součást. Jsou to strážci usebraného času. Bez nich by se čas rozplizl do neurčitosti a neosobnosti. Určitý čas zakoušíme jako „čas pro něco“, ne čas „jen tak“. „Ted“ zakoušíme jako čas vytržený z trojčasi; přítomné, bývalé a co má přijít. „Ted“, kterého jsme se takto zmocnili, je naplněno úzkostí a strachem, neboť jím zároveň říkáme: „nebo nikdy“.

¹ Řečí slovní i jinými výrazovými prostředky.

a prudce se zmenšuje, až zapadá, mizí kdesi za obloukem - nikoli však za rohem - aby se případně po způsobu kruhového pohybu navrátilo z druhé strany zpět. To, co se nachází přímo v epicentru mého vnímání, je nejbližší, nesrovnatelně větší a detailnější, než to, co je mimo něj. Rovněž můj životní pohyb probíhá v křivkách odvozených z kružnice. Tímto pohybem žiji, myslím a prožívám. Jako živá bytost svůj pohyb také v oblinách vnímám.

Přikládám dodatečné úvahy, tak jak byly započaty a uskutečněny ve snu a pak v nich bylo pokračováno za bdění: Svět sám a jsoucna v něm, světové uspořádání i pohyb věci v něm jsou ve snu kulaté a tudíž i konečné, nebo naopak nekonečné, i když ohraničené. Jsouce na kruhových drahách, svoji pouť nespějí do nenávratna, nezapadají navždy. Cokoli na kouli má možnost se pro mne vždy znovu objevit, aniž bych udělal jediný krok, jediný pohyb kterým-koli směrem vyjma toho, že bych se pohyboval stejnou rychlostí po stejné kruhové dráze jako jiná skutečnost, která by byla mým souputníkem.

V lineárně úběžníkovém světě mizí vše za a přede mnou v horizontu nedohledna, kde se setkávají všechny linie³. I křivky jsou podřízeny úběžníku.

Ztrácejí se v něm a nikdy se nevracejí⁴. Když se chci v jednom způsobu jevení světa s danou věcí znovu setkat, musím za ní chvátat a doběhnout ji, pak mi ale uteče vše v opačném směru a vice versa. V kulatém světě stačí zastavit (nebo zpomalit, či naopak zrychlit) a vše se dříve, nebo později zase ke mně vrátí. V tomto stavu světa se nejen nenacházím v lineární perspektivě, ale i vnímání a životní pohyb jsou neperspektivní. Horizonty se neztrácejí v úběžníku nekonečna, ale mají svoje místo na oblině koule. Pokud obkroužím kouli nebo ona projde okružím a já budu stát na místě, mohu nakonec dosáhnout všechny body kruhového horizontu. Pokud končí horizont v určitém bodu okruží, nakonec se znovu setkáme; buď já, nebo on k sobě dorazíme, zatímco nejzazší lineární bod je nevyhnutelně nedosažitelný. Nejen že tak vidím, slyším, čichám a hmatám, takto celý jsem, takový je svět. To, co se mi nabízí zvuče, slyším nikoli jako izolované zvuky nebo již hotové melodie, ale jako něco, co se teprve „ladí“ nebo „rozladuje“, co se teprve stává hudbou, pak přejde do kakofonních souzvuků a pak se někam ztratí. Připravuje se ještě za horizontem nějaké melodie, či textu, spleť náznaků vět promlouvá překotně a živelně více hlasů naráz. Zároveň se táže a odpovídá nebo v nespočetných odstínech mlčí. Vnímám, jak se zvuky a hlasy tvoří a slévají v celek, který nesetrvá v melodii a rozpadne se na jednotlivé tóny, zvuky, hlasy, proudy a šумы, významy se lišící ticha. Vždy něco zvučí někde a nějak v poměru k mé náladě, mému vyladění a mé situovanosti. V epicentru slyšení však se ustálí do jedné kakofonie, do mnoha sdělení, do vždy jiné neustále se proměňující „skladby“, jež slyšitelně pramení v různých místech tohoto světa. Na periferii „rybího ucha“ se zase rozplétá do jednotlivých, zdánlivě nesou-

³ Kružnici lze také popsat jako přímku s nekonečným poloměrem. Realita může být táž, kruhová, jen poloměr je nekonečný. Otázkou ovšem je, zda nejde o sofismus.

⁴ Srovnej s Hérakleitem z Efesu (Pokorný, M.: Hérakleitos z Efesu: Zkušenost a řeč. Praha: Oikumené, 2008). Také lze připomenout polemiku Platona v Kratylovi, kde ukazuje, že některé věci jsou stálé, neboť v neustálé změně bychom je nemohli rozpoznat jako totožné, a rovněž samo poznání musí být stálé, neboť by samo nemělo na čem stát, a tudíž by nebylo možné.

visejících zvuků. Zvuky, které se setkávají, vytvářejí tvary, jež dosud nikdo neslyšel, a pokoušejí se něco sdělit, leč rychle přecházejí v jinou, povětšinou ještě nehotovou, právě se tvořící skladbu i tóninu. I barvy hrají, také mají tóny, nějak s něčím ladí, něco říkají, případně vytvářejí nelad a - i když jsou zmatené - jsou nositelkami významu, byť by jim byl chaos. Říkají toho mnoho jedním dechem, vždy zaráz hovoří s někým, k něčemu, a tak vytvářejí sítě vztahů, ponějvíce v blízkosti místa, kde jsem nějak domácky. Tímto způsobem nepromlouvají, nehrají jen ti druzí, všechno to nějak platí i o mně. Nejen takto hrají i já, podobně i světu nasloučám. Nejsm zaměřený jedním směrem, ale jsem otevřený hlasům a zvukům přicházejícím ze všech stran. Neponechávám nic neposlechnuto, ani nevyslechnuto, ale nejsem schopen na vše také odpovídat, i když vlastně a paradoxně nedělám nic jiného. Tomu všemu mohu nějak rozumět, protože i já jsem nějak vyladěn, i já hrají různými barvami. Vnímám však, že se nějaká skutečnost nikdy nemůže ukázat jako trvalá, a že se jen ve vzácných chvílích, stejně jako já, vyjadřuje jednoznačně. Trvalost uspořádání věcí světa je zde labilní, stačí malý vliv, malá síla, aby se vše dalo do pohybu. Tím dochází k neustálým proměnám světa i mne. Významy v tomto světovém prostoru nepřicházejí podle měřitelné vzdálenosti, ale v závislosti na tom, čím mne skutečnosti k sobě přitahují, nebo odpuzují, co ve mně probouzejí, jakým způsobem mne upoutávají, čím a jak mne oslovují. Patří neodlučně k mému vidění a to i tehdy, když mám zavřené oči nebo nějaká jsoucna jsou za obzorem, očím neviditelná, ale mému zraku svým významem již zjevná.

Zřetelně mnou tohle všechno prochází. Zakouším naplno, že moje bytí ve světě je významuplné. Ačkoliv nestíhám vše pojmout, jsem stále k něčemu nějak, totiž významuplně otevřen. Také zjišťuji až bolestně, že otevřenost nemůže být dokonavá, protože principem tohoto mého způsobu bytí je stálá změna a proměna. Z téhož důvodu moje bezprostřední a živé vědění nemůže být úplné, ukončené, ani hotové. Zde si uvědomuji, jak poznání zaměřené a aspirující na úplnost a konečnost je antagonistické vůči bezprostřední otevřené zkušenosti bytí ve světě i bytí světa, celým svým kulovým bytím fyzicky vnímám a prožívám, že je umrtvující, samo jen napůl živé, napůl již ne. To v mém snovém vyladění ve mně budí úzkost a odpor.

Ale zároveň také pociťuji ještě jiný pohyb. Začíná zastavením. Pak směřuje nikoli po povrchu, ale do hloubky. Nikoli přímkou, ale spíše spirálově, nikoli s předem daným cílem, ale podle toho, jak a čím se hlubina otvírá, čím oslovuje a jak vede.

To, že tohle všechno a mnoho dalšího, co se mi vzápětí ztratilo, jsem si uvědomoval, ale moje pozornost byla neustále strhávána k vnímaným skutečnostem⁵, k tomu, co mne zaujalo, strhlo k sobě pohled rybího oka. Vnímaná věc se přiblížila a dotkla se mého nosu, tváře a já pociťil teplo (nebo chlad, či jinou vlastnost, projev) nejen na hrudi, ale i hluboko v mém nitru. Nejbližší, již dotýkající se část světa, pak přestoupila hranici mého já a prostoupila mne. Kládl jsem si otázku, jak vlastně do mého bytí přešla? Zmizela? Co to znamená, že zmizela? Přestala být sama sebou nebo

⁵ Za bdění tuto zkušenost člověk reflektuje hůř, ale ve snu pozorujeme skladbu našeho vnímání a myšlení rozloženou v čase; ve snu může být čas zpomalen a tak se mohou lépe vyjevit jednotlivé články události, která v něm probíhá.

se „metabolizovala“ do mého bytí? Co to pak znamená, že se stala součástí mne? Stal jsem se tím i já součástí protějšku? Jak mne to případně změnilo? S jakými důsledky pro mne a pro ni? Jeden z důsledků pro moje rozumění byla otázka; co to znamená být já? Kde začíná a kde končí? To vše jsem si uvědomoval a velmi prožíval. Pak jsem zahlédl, že se některé z vnějších skutečností svými vlivy přímo vtělily do mého prožívání i názoru, aby je pozměnily. Jejich průnikem do mého nitra jsem se sám sobě ztrácel do společného bytí, v němž již „já“ nemělo oporu v prožitku a měnilo se v něco společného, v jakési „my“. To však bylo jásky možné si uvědomit a vyjádřit až dodatečně, s časovým odstupem, neboť v podobě my nemohu hovořit jako já, bez jástvi není sebereflexe možná.

Moji snovou pozornost zaujal trávník nádvoří, který zazněl kovově. Stržen ostrým zvukem jsem se obrátil přímo na něj. Odtud totiž zazněl kov a mému pohledu se porostlá plocha přiblížila a zároveň se otevřela jako vějíř. Ke svému zděšení jsem v pažitě spatřil bodce, které trávník skrýval. Byly kratší než stébla poměrně vysoké trávy a v lineárním prostoru tak zůstávaly utajeny. Co kdyby na ně někdo stoupl, lidská či koňská noha, nebo na ně vjelo některé z aut? Tahle myšlenka mě přímo bodla, až jsem se „já – koule“ celý naježil. Již samo přiblížení k hřebům mi působilo bolest. Když se mi ta věc skrytá v travním porostu objevila, strnul jsem. Byl jsem napjatá, vibrující bublina, ale pak, až se mi ukázaly možné důsledky, jsem začal pobíhat od bodců k lidem a zpět a k tomu jsem na shromážděné lidi křičel a mával. Posléze jsem ale pochopil, že moje duté volání a poskakování je marné. Můj hlas a chování působilo na lidi „venku“, v lineárním světě, cize a zmateně. Zjevně mi nerozuměli, protože moje řeč se tvořila s pohybem po povrchu i v prostoru koule a měla tak vlastní sloh, svůj specifický řád i zvuk. Vyjadřovala moje bezprostřední, chvíli naplněné vnímání a pocity, kterými jsem byl zcela prostoupen. Tomu odpovídal můj výraz, chování i mluva⁶. Zběsile jsem se koulel a poskakoval na všechny strany. Necháпали, nerozuměli mému jednání až do chvíle, kdy na trn v trávě vstoupil první kůň s jezdcem. Bodliny protnuly kůži, kopyta i pneumatiky nečekaně hladce a rychle. Následující výkřiky zraněných a výbuchy gum poplašily lidi i koně. Nastal zmatek a ryk lidí i zvířat zaplnil nádvoří. Dav začal panikařit, neboť na rozdíl ode mne ostatní neviděli, co se kde v pažitě skrývá, někteří však již do masa a do krve pocítili to, co já vnímal již dříve rybím pohledem. Můj hlas v tom halasu takřka zanikl. Co jsem vnímal jasně a zřetelně, k nim přišlo prostřednictvím bolesti. Pak se ke mně někteří z nich obrátili s otazníkem v očích, se žádostí o odpověď, jiní se však stali podezřavými a mnozí z nich to dávali nenávidně najevo. Jak to, že jsem o nebezpečí věděl, když ostatním zjevně nebylo? Jakou řečí mluvím a podivně se chovám? Jak to, že vím, co je v trávě ukryto, a oni to nevidí? Byl jsem nápadný a podezřelý. Pak bouchla další pneumatika a několik koní se splášilo. Ocitnul jsem se v situaci, kterou jsem vůbec nepředpokládal, a která pro mne začala být nebezpečná. Pochopil jsem, že se od druhých lidí liším čím dál tím více, a to se ukázalo jako nebezpečně rostoucí handicap. Měl jsem problém. Jak se lze s ostatními dorozumět, jak s nimi sladit

krok, když svět i já v něm jsme uspořádáni odlišně? Pojala mne svíravá úzkost i velký strach, že jsem ztratil společný svět a s ním i jeho obyvatele. Nikam bych nepatřil, nikoho bych neměl. Z nádvoří přicházelo nebezpečí plynoucí z odlišných modů bytí a početní převahy lidí, kteří tam pobývali a byli účastni události s trny. V chodbách mé mysli, v místě, kam jsem byl zahrán stejně jako na nádvoří, se rozpoutala hotová vichřice úzkosti a strachu. To mě přinutilo horečně přemýšlet: Když chápu způsob jejich vnímání, když vnímám vzájemný rozdíl, tak jistě jen díky tomu, že máme něco společného, společný způsob porozumění, shodnou metodu chápání, podobný pohled na svět. To, že mám společné poznání s těmi druhými, se ukázalo záhy po krátkém horečném pátrání. Zpozoroval jsem, že vnímám ještě jiným způsobem nežli rybím okem, totiž jaksi periferně. A toto „boční vidění“ bylo lineární, trojdimenzionální a úběžníkové. Právě takto vnímali svět lidé okolo mně. Úleva! Díky lineární percepci jsem mohl zamířit ve stejnou dobu na stejné místo jako ostatní. Na dalším nádvoří, ze kterého směřovala cesta k východu z hradu, kam všichni spěchali, jsem už byl poměrně v bezpečí. Ale musel jsem zmizet i odsud, a to tak, že se mezi nimi ztratím a pak projdu ven branou nikým nepoznán. Nově nabytou orientací i viděním jsem rázem zapadl do davu a úplně s ním splynul. Odešel jsem bez potíží. Byl jsem jako oni.

Ještě před krátkou chvílí jsem byl jedním, vzápětí již druhým způsobem bytí. Ale objevila se další oblast ke zkoumání. Úběžníkové vnímání je založené na vnímání zrakovém. Jednotlivá místa v perspektivním prostoru, např. bod A spojen s bodem B nejkratší cestou, totiž přímkou nebo nějakou k němu směřující křivkou. Tak je tomu se všemi body, které jsou v lineárním úběžníkovém rozvrhu světa věcně dobře popsateľné, neboť zákonitosti jeho uspořádání jsou dané přímkami, úsečkami a body (či pásmy) na nich ležícími, úhly, mírami a jejich poměry. Po probuzení jsem se pokusil znovu projít některými fázemi snu, což mi přineslo možnost rozvést to, co jsem ve snu zakoušel, ale neměl v té rychlosti čas ani vyslovit. Bylo zjevné, že popisy a explanační postavení věcí a vztahů v lineárním prostoru je dobře možné třídit, kategorizovat, uvádět do relací a hledat další možnosti je vyjádřit předmětně přesně, nejlépe matematicky. Pozorující účastník vždy zaujímá určité rovněž měřitelné místo a jeho prožitky nemají na poměry této situovanosti žádný vliv. Získané údaje můžeme také ukládat a spolehlivě se k nim po stejných cestách vracet. Nejen uspořádání a vzájemné relace, ale i pohyb v nich lze měřit, vytvářet mapy, grafy, schémata a podle nich se řídit a orientovat. V tomto prostoru je pak snadné se domluvit. Celý systém má dobře objektivizovatelný charakter a obecně sdílený svět i jazyk, pevnou gramatiku a spolehlivou syntaxi. Orientaci v lineárně vymezeném prostoru, ve kterém jsem se pohyboval a dorozumíval s druhými, mi pomáhal rychle zvládat i sdílet společně zakoušený svět i vnímat a posuzovat svoje postavení v něm. Díky tomuto obecnému způsobu orientace jsem se také dorozumíval v systému dobře zařaditelnými pojmy a výrazy, společnou řečí.

Jiné je tomu u rybiho oka, protože vzdálenosti a poměry se mění nikoli jen ve vztazích a souvislostech geometricko-fyzikálních daností, ale také v závislosti na náladách a momentálních vjemech, na proměnlivé subjektivitě pozorovatele a vzájemném vnikání a pronikání jedné strany do druhé.

⁶ I nemluvnata hovoří. Jejich řeč se sestává ze zvuků a pohybů, které ještě nemají ráz hotového jazyka, ani pevnou významovou strukturu, ale nepochybně jsou směsí vlastních pocitů a stavů, zároveň také již komunikací. Jejich pláč je jednou z prvních podob sociálního rozhovoru.

Uvědomil jsem si, že moje řeč ve snu v modu rybího oka byla natolik situační, že dorozumívání umožňovala jen s krajními obtížemi. Moje řeč nebyla určena nikomu jinému, než tomu, s kým, nebo s čím jsem byl ve vztahu, na společné situaci.

Periferijní možnosti mě na chvíli uklidnily. Hypoteticky jsem se v prostoru druhých mohl vyznat, hovořit a sdílet s nimi společné názory i postoje, společný způsob existování. Ale jak jsem mohl rozumět světu těchto lidí, když jsem neznal jejich řeč? Když jsem byl ponořen a zabrán do svého vnímání rybím okem, nerozuměl jsem jim a oni mně. Pak ale došlo k události se železy v trávě a obě strany začaly komunikovat, byť jsme si hned nerozuměli. Postupně jsme nacházeli společnou řeč. Nebylo to snadné, protože situace nebyla vůbec přehledná. Já jsem musel opustit svoji umanutou zaujatost, oni zase svoje stereotypní návyky a distanci. Oni měli řeč pevně usazenou, moje se každým okamžikem měnila, a proto byla druhým jen obtížně srozumitelná. Jejich jazyk tu byl stavěn a používán po generace, můj se jen někdy potkával s tím, co a jak bylo řečeno nedávno. Jejich měl v sobě zapsanou společnou zkušenost, podle které se mohli v řeči orientovat a komunikovat. Vždy však zkušenost selektovanou dohodou o tom, co budou považovat za společné porozumění, mnohem méně pak jedinečnou, jakou jsem měl po způsobu "rybího oka" já. Byl jsem přinucen hledat možnosti se dorozumět, tak jsem uviděl lineární svět a začal se orientovat v jeho zvyklostech, pravidlech a možnostech, které mi poskytoval. Musel jsem ale také přijmout jejich podmínky vnímání, jejich pohled na svět, jejich pravidla i letitý stereotyp, neboť jejich jazyk byl jazykem historickým, můj pak situačním.

Pak mne ale začala zaplavovat vlna prázdnoty a zmocnila se mne šed'. Vytrácela se dřívější jedinečnost chvíle, osobní blízkost, síla přítomnosti a pocity s tím spojené, poté přišly pochybnosti a jakási vzrůstající marnost pramenící do nekonečna se rozprostírajících a tak i vzdalujících a tomu úměrně se odcizujících horizontů. Než mne tato skutečnost stačila pohltit, začaly se vynořovat otázky. Co všechno znamená vidět, slyšet, vnímat na způsob rybího oka? Kdy takhle vnímám a kdy se mi takto jeví svět? Které vnímání z mé zkušenosti takovému vnímání odpovídá? Jaké by to mělo důsledky, kdybychom svět vnímali jen po způsobu rybího oka? Co by se stalo s prostorem mého bytí a bytí světa? Co by se stalo s časem? A co se mnou, pokud by "já" ještě mělo smysl? Jak tomu lze rozumět z hlediska fyziky, geometrie a optiky?

Další úvahy nad otázkami, které snem probleskly a které nastolil, i které z něho plynuly, se formulovaly postupně až ráno. Co kdyby se kulový svět roztahoval dál a dál, vždy by byl nakonec konečný. Aby se něco mohlo roztahovat, musí k tomu mít prostor. Co je to za prostor, prázdnota? Je prázdnota bez vlastnosti? Víme však z fyziky, že jakýkoli prostor má nějaké vlastnosti. Jakmile má něco vlastnosti, již něčím je. Prázdnota tedy není nicota. Pokud někde něco je, pojem nicota ztrácí smysl, protože to, co jest, utváří hranice, o které se s nicotou dělí. Hranice totiž něco je. Pak díky svojí ohraničenosti přestává být sama sebou, nicotou. Nebo snad je možné nicotu obehnat plotem? Co když tento prostor budeme utahovat až do jediného bodu, tedy k nulovému poloměru, zanikne tím nicota? Prázdnota je spíše fyzikální pojem, nicota Abychom k tomu mohli dospět, prostor, který

se bude zužovat, se začne svým tvarem více a více podobat kouli. Každá koule je v nějakém prostoru, který je vně oné koule. I kosmos se rozpíná nebo se teoreticky může smršťovat v nějakém prostoru, který je zde předem. O jaký prostor se tu jedná? Nebo naopak, co kdyby se poloměr koule smrsknul na nulu, pak by nutně nebylo nic. Teoretický bod, fakticky nikoli. Umenšováním nicoty až k nule vlastně teprve nicota vznikne? Nebo se jedná o další možnost jejího vzniku? Protože ale každý pohyb věcí se děje v čase, co by se pak stalo s časem? Zanikl by? Ukázalo se mi, že čas zaniká zároveň a teprve s pohybem a tudíž se změnou nějakého jsoouca. Kde se ale náhle toto jsoouco vzalo? Je jsoouco bez pohybu možné? Co je dřívě, "slepice nebo vejce", čas, pohyb nebo věc? Zároveň? Ano, zároveň to teprve dává smysl celku. Zdá se proto, že čas, pohyb a věc mohou být jen pospolu. Že jedno bez druhého není možné? Jen abstrakcí, „řecký myšlením“ byly od sebe odděleny? Jistě, ale ... a jsme zase na začátku. Jak si lze představit nic? Když již jednou něco bylo, nemůže být přece nic. To je proti základním fyzikálním zákonům. Logicky to ale možné je. No ale, i být nic je být nějak. Bytí jakkoli, tedy i bytí v nicotě i bytí nicoty je již bytím. Je tedy nicota bytím? To zní jako holý nesmysl. Psychologicky to ale dává smysl, my lidé nicotu jako něco zakoušíme. Nic pro nás není teoretická, „objektivní“ kategorie. Takže, problém je srozumitelný až tehdy, když neoddelíme subjekt od objektu, v opačném případě se jedná o zavádějící abstrakce s dalekosáhlými důsledky. Především jsme odloučením zbavení světa tak, jak jej máme ve vsi naší zkušenosti, praktické i teoretické. Svět pak již k nám není pevně a trvale svázán. Pokud je zbaven naší subjektivity, je s ním již možné dělat cokoli. Především však se stal světem odcizeným, a tak paradoxně - ačkoliv máme za to, že mu objektivizaci konečně všestranně rozumíme - naše porozumění je permanentně jednostranné a omezené. Pokud je subjekt součástí bytí ve světě, pak je nicota krajní podobou bytí a za těchto okolností se pobyt dostává do své krajní možnosti, stává se nicotou? Otázky zaplavovaly celý můj prostor.

Abych řekl pravdu, ztratil jsem jistotu, zda všechno tohle přemýšlení probíhalo ve snu nebo po probuzení, spíše jsem se nacházel chvíli ve snu, chvíli už takřka probuzený. Přesto jsem si znovu uvědomil, že moje otázky i pokusy o odpovědi patří do oblasti lineárního uvažování. Pak mi ale došlo, že trojice, věc, pohyb a čas mají v lidském prostoru jako součást lidského bytí ještě jednu podstatnou charakteristiku, jednu skutečnost, která je činí živé. A tou je naše oduševněnost. Bez naší oduševněné přítomnosti jsou struktury světa umrtveny, vidíme pouze povrch, skořápku, nemůžeme vidět dovnitř, nemůžeme to adekvátně vnímat⁷. To „uvnitř“ nám uniká. Pohled na pohřeb zvenku, objektivně, jak říkáme, v nás nezbudí žádný cit, žádnou emoci. Jakmile však vstoupíme dovnitř děje, účastníme se, rázem je všechno jinak. Účast nemůže být objektivní, určená prostorem, lineárním způsobem našeho bytí ve světě. Svět se dává do pohybu, stává se lidským teprve naší účastí. Jinak - po způsobu stro-

⁷ V jiném textu ukazuji, že kognice je vždy součástí emoce a že emoce bez kognice, kromě reflexivních pocitů jsou čirou fikcí. Když mám strach, rozeznávám, že něco má vlastnosti, které mne ohrožují, když cítím úzkost, zjišťuji, že jsem ve světě nezajištěn, když je něco úžasné, rozpoznávám mimořádnost úžasného. Apod. I tzv. objektivnost má stále emoční ladění a postoj. Zdrženlivost, odpirání i popírání toho, co skutečně cítím, emoční a volní kázeň.

je - stojí na místě, byť by létal rychlostí světla. Pohyb, o kterém zde přemýšlím, však nelze změřit rychloměrem, tento pohyb je pohybem ducha. Tak jsem si oddychnul a zároveň na mne přišla lítost, že už nejsem dítkem panen-ského světa.

Ráno po mé noční zkušenosti jsem si také připomněl zjištění jiných, že porozumění vnímání nelze začínat, ani odvozovat od smyslů, ale mnohem spíše smysly, jejich význam a podstatné charakteristiky jsou pochopitelné, až když víme, co vnímání je. Totiž otevřenost k možnostem se setkat se jsoucnými ve společném světě. Vnímající, jsme také rovnou vztaženi. Opět zde platí neoddělitelnost vnímajícího od vnímaného. Vztaženost nemůže být dodatečná. Jak bychom měli možnost mít předchozí ponětí o tom, kam a jak se vztáhnout? To bychom museli mít k tomu ustrojený smysl, ale takový před-organ by musel mít další před-organ a tak, pokud bychom drželi subjekt-objektovou pozici, při které je objekt oddělen od světa a dostává se k němu dodatečně, by to šlo donekonečna. A to je nesmysl. Mnohem spíše se mění konkretizace jednotlivých situací a tak i vztahových možností, nikoli vztaženost sama. Vztaženost má vždy svět. Proto naše lidské bytí bez světa, pobyt není možné. Určitost vnímání je uskutečňována smysly, ale otevřenost již ze smyslů odvodit nelze, neboť je předpokladem porozumět tomu, co svým fungováním umožňují, je předpokladem smysluplné činnosti našeho anatomicko-fyziologického uspořádání. Předsouvání subjektu před vnímání, před akceptující otevřenost světu také nelze, neboť neoddělitelnost jednoho od druhého je jeho bytostnou charakteristikou, je daností. Bylo zjevné, že vnímat znamená zúčastnit se, být osobně při-tom, spolu-přítomen skutečností světa a v tomto smyslu do něj také bytostně patřit, „pasovat“, být jeho svébytnou a oduševněnou součástí. Taková otevřenost světu, je podmínkou jednotlivých vjemů⁸. A ještě jedna věc: nevnímáme jen elementy vjemů, ale významy, které v nich spatřujeme. Lidské vnímání není primárně postaveno na smyslech, ale na významech, které pro nás smyslové skutečnosti mají. Smysly přinášejí „látku“. Látka zde není před významem, ale sama je významem; něco nám říká, něco znamená. Z počátku jsoucno neurčitě se postupným zvýznamňováním stává jsoucnem určitým. Takto je svět lidsky vnímán, komunikací sdílen a tak činěn srozumitelným.

Úvahy běžely dál. Když jsem něčím zaujat nejvyšší měrou, moje vnímání, moje „vidění“ má spíše charakter vnímání rybím okem, nežli vidění objektivně lineárního. (Stejně tak, jako o panoramatickém oku mohu hovořit o panoramatickém uchu, nosu atd.) Také se cítím mnohem pohyblivější a pružnější než v prostoru s úhly, volnější všemi směry, ale také, ve srovnání s pevnou základnou lineárních pravidel a jejich předvídatelného ubíhání, méně stabilní. Mohu se různými směry houpat a jako míč se koulet. Vnímání rybím okem má ohnisko v tom místě kulovitého prostoru,

kde se věc ukazuje nejvýrazněji, tam je také upřen můj zájem nejvíce.

V místě setkání se můžeme až vzájemně prolnout, takže už nevnímám sebe, ani to druhé odděleně. Přibližování a oddalování věcí se neřídí lineárními zákonitostmi, blízkost, ani vzdálenost nejsou věci míry, ale vztahových poměrů, které mezi námi panují. Můj pohyb prostorem křivek je klikatý, vzhledem k lineárnímu prostoru působí chaoticky a neuspořádaně, jakoby náhodně. Nechci se plánovitě dostat od něčeho někam, z místa A do bodu B, ale cesta sama mi určuje pohyb, sama je jeho účelem⁹. Skutečnosti se zjevují, aniž bych je předpokládal, či předpokládat chtěl. O předem vytýčený cíl zde neběží, neboť se jedná o setkávání, směřování k něčemu je odsunuto danou chvílí, a původní meta je snadno zapomenuta. Stejně tak je tomu i se slyšením, chutí i dotykem. Vjemy jsou spíše kulaté, nežli ostré a hranaté, nenastupují ihned, i když mohou „vybuchnout“ do všech stran. Chutě se mění s náladou; ty ostré vybudí intence, jindy však vyčerpají a podráždí. Sladké postupují až k vytržení, jindy z nich je člověku mdlá a na zvracení.

Způsob vnímání věcí je důležitý. Vnímám-li svět lineárně, moje vnímání je vždy otažité. Mé postavení je dáno souřadnicemi linií v lineárním prostoru. Vnímaná věc pak je v tomto prostoru rovněž umístěna na jiném místě nežli já. Proto vnímáje nějakou věc, spatřuji ji v trojím rozměru - a to i tehdy, když vidím jen jedním okem. Pokud se jí dotýkám, pak v bodě, na hraně nebo na ploše, vždy však na povrchu věci. Všechny rysy vnímaného mám tendenci srovnávat poslopně do objektivistické podoby. V tomto smyslu také jsem. Způsobem rybího oka se vnímaná věc s přibližováním rozevívá na všechny strany jako vějíř, studna, kráter, moře, a tak se mi postupně v rozestupujícím se prostoru přibližují ty nejmenší detaily a rysy vnímaného v jejich vnitřním prostoru, v jejich hloubce. Nejde však jen o hloubku geometrickou, ale spíše o pocitově významovou hloubku, o hloubku vzájemnosti, která se právě děje. S tím také jdou ruku v ruce další smyslové modalities. Tento pohyb mi umožňuje se nalézat nejen v blízkosti, ale ve věci samé, a pak se v ní ztratit. Jakmile se takto ztratím, nemám žádný konec, ani začátek. Jsem pak ještě, nebo již nejsem jedinec? Pokud ano, jak jím jsem? Pokud ne, kdo, či co jsem?¹⁰ Vnímání není primárně věcí smyslových orgánů, ale celkového postavení vůči světu a v něm, a protože, když pronikám do vnímané věci, tak už ji nepercipuji jen zrakem a svými smysly, ale celým vnímajícím porozuměním, celou duší. Svoji oduševněnost vnímám jako jakési ústřední já, něco nejbližšího a přitom neuchopitelného, co, když jsem sebou nereflktovaně, ve stavu rybího oka nevnímám jako věc, ale v tomto ustavení jsem v jednotě bytí a existování. Věc, se kterou se setkávám, může přistoupit, ba i vstoupit do mého ledví nebo já zase do ní. Toto vnímání mě někdy opravdu zaujme natolik, že moje klikatění a motání, moje naslouchání a soustředěnost na chvíli dominující všem čí- vům převažuje nad vším - i nad reflexí a kontrolou - a vede mě ke ztrátě orientace, ke ztrátě jáského vědomí. Pak ovšem

⁸ Zde je patrný rozdíl, mezi člověkem předem nastaveným způsobem zaznamenávání nebo kopírování určitého druhu, což stroje dělají - a vnímáním, které předpokládá osobu a její osobní vstupní účast, která nic nekopíruje, ani nezaznamenává, ale osobně a tudíž situačně selektivně se vztahuje k tomu, k čemu je otevřena, je tedy účastna v dané situaci, což žádné stroje nemohou. Rozdíl mezi živou bytostí a strojem je propastný, neboť i prvoci situaci vnímají, nikoli jen zaznamenávají.

⁹ Je možné, že podobně se pohybují zvířata, ale zdá se mi, že vnímání, o kterém mluvím, není motivováno nedostatkem nebo obstarávací potřebností.

¹⁰ Dodatečně jsem si připomněl výpovědi o stavech a prožívání některých lidí, kteří se mi svěřili do péče. Ztraceni ve světě ztraceli i sami sebe, svoji identitu, světské skutečnosti.

nezřídka narazím na okolí a do společného světa mne probudí konflikt, bolest a nedorozumění, což mi často velí srovnat krok s obecně veřejným vnímáním, porovnat svoji pozici s ostatními a jsem zase zpět v lineárním prostoru, v lineárním řádu světa.

Střídání dvojího vnímání je pravděpodobně obecné. Nabízí se znázornění na příkladu chůze, během které stojíme střídavě na jedné a pak zase na druhé noze, přičemž chůze sama je pohybem na obou nohách. Tedy vnímáme, sice jedním, či druhým způsobem, ale vnímání samé spočívá na obou modech, které, přecházejíce jeden v druhý, vytvářejí celek. Takto zakoušený celek zasluhuje samostatný a zevrubný zájem.

Všiml jsem si rovněž, že oba dva mody jsou proměnlivé a pohyblivé. Pohybujeme se tak, že usilujeme o sladění s pohybem vnímaného.

Zbývá nám ještě dotaz, zda, popřípadě jak, je rybí oko, resp. úběžníkové vnímání účastno na vrozumívání. V daseinsanalýze, ve výkonu své profese vnímám mnohem častěji, než se mi zdálo, spíše způsobem „rybího oka“, protože mi umožňuje se soustředit na vnímanou skutečnost a nejsem rušen jinými věcmi. Nejsou totiž kontaminovány způsobem, který je typický pro lineární vnímání. To vybízí, ba je pro ně přirozené, že člověk, který se pohybuje podél jednotlivých os lineárních dimenzí, považuje věci, s nimiž se setkává v závislosti na jejich postavení, jež se na té které ose vyskytují, za příbuzné. Jsou-li dvě odlišné věci na různých místech téže osy, zdají se být podobné. Jsou-li stejné věci na ose od sebe vzdálené, vypadají jako odlišné. Rozdíl je pouze v tom, jak jsou časově a prostorově vzdálené. Člověk od těchto rozdílů snadno odhlédne a jejich individuální odlišnost je v důsledku toho upozaděna nebo zcela opomenuta.

Kontakt se skutečnostmi obou perspektiv je odlišný. U rybího oka zakouším to, co je blízko, jako důvěrně přítomné, co je vzdálené, se ocitá v pozadí a mimo oblast mého zájmu. Lineární vnímání je vždy závislé na apriorní objektivní matici vnímání, která určuje, řídí a ověřuje společné vnímání i jeho hodnocení a komunikaci o podstatných, tedy obecně uznaných vlastnostech nějakého objektu i vnímání samého. Čím je matrice přesnější, propracovanější, ověřitelnější a spolehlivější, tím objektivnější a univerzálnější může být další postup i způsob komunikace. Na druhou stranu je zjevné, že tato matrice reduktivně určuje správnost a objektivitu vnímání i výpovědi o ní. Subjektivní, tedy panoramatické vnímání je objektivizací interpretováno z objektivistického hlediska. Pokud se vyskytne jen jednotlivě, pak je považováno za nevýznamnou zkušenost. Původnost a ojedinelost subjektivního vnímání po způsobu rybího oka je tak objektivizací interpretována jako nepodstatná. Jak je tomu ale skutečně? Sen ukazuje jedinečnost a primární nezávislost snícího na sdílené objektivnosti, představuje však také členy společenství, těch, kteří vnímají a také myslí společně sdíleným lineárním způsobem. Díky společné metodě vnímání také myslí společně sdílené skutečnosti, mají rovněž společně sdílený společný svět. Z toho také plyne společný jazyk, ve kterém myslí a společnou řeč, kterou spolu hovoří. Aby byly individuální vjemy a řeč, kterou o nich člověk hovoří, druhým srozumitelné, je třeba najít společnou řeč. Každý ze zúčastněných musí najít vůli k

hovoru, vůli se vzdát té míry své subjektivity, která je nezbytná k nalezení společné řeči, k vytvoření společného jazyka či převodníků, kterým je jeden do druhého přeložitelný. Tak je i možné dorozumění. Sen ukazuje, že pokud člověk nemá společně sdílený způsob dorozumění, zůstane v izolaci své jedinečnosti, ze které nemůže odejít. A vidíme situaci, která vybízí k hledání možnosti dorozumění, k nutnosti mít společný jazyk. V modu „rybího oka“ snící hovoří neustále, neustále odpovídá svým osobitým jazykem, který je vlastně jazykem na počátku, v permanentní proměně. Nechává se oslovovat právě přítomnou chvílí. Protože však žije v cirkulárním světě, již dříve zakoušené skutečnosti se k němu vrací, stejné, avšak vždy nově a proto i jinak. Když ale chce komunikovat s druhými lidmi, musí s nimi sladit pohled i krok, učít se jejich pohledu na svět, pak si osvojit jejich ustálený způsob řeči, společný jazyk. Ve snu to šlo, stačilo změnit „úhel pohledu“. To, co bylo dříve na periferii, přešlo do centra pozornosti.

Přece však sen klade otázku, zda i „subjektivní mluva rybího oka“ není hledáním společné řeči s tím, s čím se „rybí oko“ setkává? Zdá se, že sen k tomu poukazuje. Je však obtížné vystoupit z krajní subjektivnosti k společnému setkání. V zaujetí své vlastní zkušenosti právě jí člověk snadno propadá. Pak hovor k druhému je vlastně monologem. Aby mohlo dojít ke sdílení, je třeba setkání. Řeč je počata setkáním. „Dobrý den“ znamená: „Ano, vidím Tě! Vnímám Tě jako někoho jiného, nežli jsem já“. Právě tato chvíle vybízí k rozhovoru, který udržuje právě přítomnou společnou situaci otevřenou pro oba. A to způsobem, který plyne ze situačních možností té chvíle. Tím je zakládána byť pohyblivá, přesto však jistá půda pro jednotlivé promluvy, které pak jsou již společným dorozumíváním¹¹.

Máme dvojí pohled, dvojí zrak, dvojí vnímání. Oba mají svůj smysl a svoje určení. Kdybychom chtěli jeden způsob pro jeho specifické možnosti upřednostnit před druhým, chovali bychom se jako ti, kteří ráno dávají přednost večeru a večer zase ránu, protože ráno slunce nezapadá a večer zase nesvítá.

Zde někde můj sen i ranní úvahy končí, zůstala však ve mně směsice dojmů a zážitků, z nádvoří jsem neodešel ani rád, ani v klidu, spíše jsem se cítil být vyhnán a utekl z něho vlivem nastalých okolností i díky tomu, že jsem se o sebe bál. Určitě se vrátím! Zasáhla mne náhlá touha pramenící z poznání žít obojím. Věděl jsem zřetelně a jasně, že odchod, spíše však útek, mi přinese jen přechodný klid a dočasný pocit bezpečí. Budu se chtít vrátit do hradního komplexu a nepochybně se navrátím k předchozímu způsobu vnímání rybím okem, což ovšem způsobí, že se situace bude opakovat. Absurdnost a nevyhnutelnost toho koloběhu mnou otřásla a zcela probudila. Byl to pouze sen, řekl jsem si. Leč měl jsem pokoj jen na chvíli. Smysl snu mne doháněl hned a na prahu nově se probouzejícího dne a pak mě, jak už to u snů bývá, daleko předběhl a nechal trčet na stejném místě, na kterém jsem usnul v čase, kdy se obvykle vstává, na místě, kde se nejen probouzím ze spánku, ale kde

¹¹ Tím však ten, kdo hovoří, maně ruší původní jedinečnost své subjektivity. Aby však subjektivita mohla vzniknout, mohla být, potřebuje ke svému sebeuvědomění být potvrzena protějškem, tím druhým. Problém subjektivity a komunikace si zasluhuje mnohem důkladnější analýzu, což ale bylo vykonáno jinde. Viz. Gadamer atd.

také vstupují do snového světa, totiž v mé posteli, kde se to všechno odehrálo.

Bylo by možné považovat sen za metaforu, archetyp, alegorii, ale ve skutečnosti jimi není. Rozhodně pak také není symbolem, který zastupuje jednu skutečnost jinou, jednu realitu realitou další. Snový zážitek mých klientů a studentů včetně mojí snové zkušenosti není vyjádřením nějaké reality prostřednictvím skutečnosti jiné, ani není významovým úběžníkem, ale vždy se jedná o skutečnou jedinečnou a nefalšovanou událost. V bdění vnímám společnou skutečnost, „realitu“, pod vlivem obecného mínění, kultury, doby a samozřejmě blízkých i vzdálených lidí s mnohem většími předsudky nežli ve snu. Bývám už zaujatý předem, mnohdy ji ani nevnímám takovou, jaká je v mé bezprostřední věrné zkušenosti, spíše ji přijímám změněnou kulturními konvencemi a názory, které jsem si ve své vlastní kultuře osvojil, které nejen nesou před sebou, ale mám je v sobě tak vtělené a zažité, že se staly automatickými a nereflexovanými převodníky mých původních percepce i soudů.

Snové zkušenosti nechápu jako záměr, či proces zobrazování nějaké skutečnosti z bůhví jakých důvodů. Není to obraz, ale krajina, snová skutečnost, ve které se ve snu nacházím a kde se uskutečňují mé svébytné vztahy a setkání. Lidé tam nejsou pouhé „řídké“ mlžné postavy¹², ale určité a plnokrevné bytosti, z nichž některé v bdění potkávám, jiné jsem před tím nikdy neviděl a řadu z nich asi také nikdy nespátím. Snová účast ve světě, který se mi ukazuje v možnostech mé otevřenosti, možnostech mého způsobu bytí je privátní, byť jsou zde přítomny i jiné bytosti. To však mohu říci zpravidla až po probuzení. Tato osobní snová přítomnost, vnímání a snové porozumění světu i jsoucňům, které se v něm nacházejí, je prosta bezděčně povinného společného držení kroku se společnými skutečnostmi bdělého života, který si člověka mocně nárokuje. Ve snech jsem však, ve srovnání s bděním v ohledu na společné a dobové kulturní názory na svět, na konvencích mnohem nezávislejší, což platí pravděpodobně obecně.

Pro tuto chvíli lze říci, že snění je svébytným způsobem života ve spánku, ve kterém se každému z nás svět otevírá v privátním setkání se snovými skutečnostmi ve vztazích, vůči nimž jsme otevření bezprostředně a způsobem, který není závislý, ani nutně odvozený od kultury společného sdílení bdělého života.

K ilustraci jiné podoby snového života a jeho významu nabízím tento sen.

Sen 2

Muži ve středních letech se zdálo, že je se svou třídou studentů gymnázia a v doprovodu manželky na poznávacím zájezdu v Londýně. Všechny možnosti programu již byly vyčerpány a nyní se všichni účastníci zájezdu shromáždili v blízkosti katedrály sv. Pavla. Bylo krásné, slunné počasí, studenti postávali v hloučcích, hlasitě se bavili, vtipkovali a diskutovali tak, jak to je mladým lidem vlastní. Všichni čekali na to, až dostanou pokyn k odjezdu na letiště. Mezi

tím manželka našeho snícího, gymnaziálního profesora sedící na schodech domu, hledala v mapě optimální spoje veřejné dopravy. Tou by se zájezd přepravil k letadlu, kterým by pak odletěli do Prahy.

Měli ještě asi tak pět hodin času, což budilo ve všech, kromě snícího, dojem, že není proč spěchat. On však, protože nebyl v Londýně poprvé, věděl, že pokud vyrazí co nejdříve a nebudou-li mít žádné další zdržení, dostaví se k odletu právě včas, neboť již nemají žádnou časovou rezervu. Sám k tomu říká: „Byl jsem dost nervózní, ale nechtěl jsem na sobě nic dát znát, protože bych byl k ženě neprávem nepříjemný a také jsem nechtěl kazit studentům jejich bezstarostnou náladu. Stejně by to nemělo žádný užitečný význam. Stál jsem tak rozkročen přes tři schody chrámu a prohlížel si okolí. Na rozdíl od skutečnosti, ve které je mohutný svatý Pavel obklopen vysokými komerčními budovami, ve snu se to všechno podobalo stavbám Říma v okolí Španělského náměstí a také okolí pražské Lorety směrem k Hradu. Bylo tam živo, ale příjemně, přátelsky a bezpečně. Vnímám přítomnost historie i krásu toho místa. Přitom jsem však pociťoval, jak mnou začíná prorůstat stesk po domově, jak se mě zmocňuje úzkost a strach, že zmeškáme odlet, že se nedostaneme domů, že nebudeme mít kde spát a že se oddálí uvolňující pocit, že už jsme zase doma. Co když to dopadne ještě hůř, letělo mi hlavou. Bylo mi zle, opravdu mizerně. Měl jsem zoufalý dojem, že už to dál nevydržím, a že musím něco udělat. Chtělo se mi křičet na manželku, že je neschopná, pomalá, prostě že mě štve. Hledal jsem zoufale očima někoho, kdo by nám poradil. Pak jsem ale maně vzhledl k modré obloze. Na nebi zřetelně visel bílý obláček ve tvaru Božího oka. Živě si pamatuji, že strany trojúhelníku byly stočeny do bílé ruličky a v hrudi, v hlavě, v celém těle a v celém prostoru z nebe až k zemi zněl hlas, o kterém jsem věděl, že ho slyším jen já: „Se mnou jsi doma kdekoli na světě!“

Ten hromový a přitom tichý hlas byl klidný, mírný, laskavý, zdálo se, že i trochu pobavený. Přinášel jistou a klid. Jistotu a bezpečí, ve které už jsem přestal věřit a smířil se jejich nedostupností. Předešlá tíha, obtížně snesitelný neklid a s krajním úsilím zvládnutelné napětí zmizelo, zůstala pouze lehká nervozita, která je v podobných situacích běžná. Zbytek snové vzpomínky mi zůstal poněkud nejasný, matně si pamatuji, že jsme do Prahy dorazili včas, živi a zdraví“. Tím sen končí.

Z několika málo následujících rozhovorů uvedu jen to, že dotyčný muž je klasický soudobý materialista a pozitivista. Náboženský život nepraktikoval a nepraktikuje, na jeho duchovní obsah pohlížel velmi kriticky. Sen mu však svým prožitkem vstoupil natolik silně do bdění, že - i když jej považoval za dětské přání, které se mu vyplnilo - přesto tato událost, jeho nepřehlédnutelné přeladění se pevně usadilo v jeho duši a po půl roce od doby, kdy sen měl, se na tom nic nezměnilo. Schizma typické pro dnešního skeptického člověka. Sen v něm sice budí nepokoj, nedůvěru a pochybnosti, ale protože je poctivý, také nemůže opomenout ono nečekané a naivně krásné duchovní setkání. Teprve čas ukáže, co s jeho zkušeností bude dál.

Hledali jsme pro pořádek souvislosti mezi snovou zkušeností a bděním. Moc jsme tím nezískali. Vlastně jsme žádnou paralelu, kromě v bdění slabších, i když nikoli ne-

¹² Pokud jsou někteří lidé nezřetelní, nevýrazní nebo jsou pouhými siluetami, pak jen proto, že jejich vnější podoba není důležitá, nebo mi není jejich rozpoznání z různých důvodů možné.

významných stavů stesku v minulosti a občasná nervozita ve stresových situacích, nenašli. Samozřejmě ve snu byl onen muž identický se sebou v bdění. Takže zde jsme viděli shodu. Celé snové zjevení, které mělo úplně jasný charakter a srozumitelnou podobu, jsme však vysvětlit bez redukce a bez převodu nedokázali. Co pak s takovým snem dělat?

Nabízí se přístup, který již známe. Ve snu se skutečnosti objevují ve svých snových možnostech snovým způsobem jako snové fenomény. V bdění však podoby těchto skutečností nenacházíme, nebo se vyskytují jen vzácně. Jsou to tedy jen pouhé zdaje? Představy? Imaginace, které s realitou nemají nic společného? Ze snových výkladů, které provádíme, vyučujeme a systematicky zkoumáme daseinsanalyticky již dlouhé roky, jsme se velice poučili, že nikoli, ba právě naopak. Vše, co snící prožili, se vždy nakonec ukázalo jako významné a osobně důležité, někdy však více pro snový, nežli bdělý života. Vše, co zakusili, nemusí mít přímý korelát se skutečnostmi v bdění, ale už jsme mohli zjistit, že nejsou o nic méně důležité a skutečné, než v bdělém životě. Co tedy máme dělat s tímto nebo podobným snem, jak jej přijmout? To ať rozhodnou snící, protože sen je jejich privátní věc. My můžeme pouze říci, že se ve snech ukazují skutečnosti světa jinak než v bdění. Snové skutečnosti vstupují do bdění nenápadně, avšak neustále. Jen si toho nejsme vědomi, jen jim neumíme věnovat příslušnou pozornost. Tu a tam se však stane, že zvláštní snová skutečnost vstoupí do bdění zcela naplno a zcela srozumitelně. Někdy dokonce, jak víme z biblických i jiných starých textů, epochálně.

A protože jste vydrželi s čtením až sem, mám pro Vás ještě jeden malý snový zlomek. Mořím si hlavu, co je onou snovou nemateriální skutečností. Jak je možné, aby takové „nic“, z něhož je sen utkáno, mohlo mít tak nezměrnou sílu a moc a vliv na nás smrtelníky. Měl jsem v těchto dnech

nad rámem sen, jak se dívám na svůj sen. Byla to skutečná snová situace i lidé, věci, i já, prostě snový svět. Pak zakokrhla kohout a zadula trouba a celý ten svět začal řídnout a celá živá snová struktura se rozpadala na jakési různorodé a různotvaré barevné elementy, i ucelené snové ozvučení se rozpadlo do zvuků připomínajících šepoty. Živost snových elementů byla neobyčejně působivá. To vše mne velice zaujalo. Díval jsem se překvapeně na ten zvláštní, nečekaný úkaz. „Co se to děje?“ Napjatě jsem sledoval a byl pohlcen situací. „Co bude dál? Posléze jsem už rozpoznával, že ta živá snová tkáň je složena ze známých i neznámých znakových celků, pak již jen, jejich elementů, vše se jako vločky sněhu ve větru, rozpadalo na proto-znaky a proto-písmena. Pak ta živá elementární tkáň poodletěla, ale coby nový roj se vracela a posléze se v poryvech jakéhosi živého vanutí, ba jistě dechu pozvolna začala přetvářet a utvářet v jinou živou texturu nové skutečnosti, v jinou podobu snového světa. Aha!, blesklo mi. Snový život je živý text i živá textura zároveň. Živá snová skutečnost je tedy text, ze kterého je utkána, živé slovo. Nepředstavitelně bohatá živá řeč, kterou žijeme, ze které je ve spánku všechno tvořeno, včetně nás samých. Pak údiv vystřídal jakési silný, avšak ještě neopracované poznání. Tak takto je tedy možný náš snový život, snová skutečnost! A byl konec. Takže mám - doufám, že i s Vámi - o čem přemýšlet.*

* Text je zkrácenou variantou kapitoly knihy, kterou musíme s přítelem Čalkem odevzdat do redakce již tento rok, a která bude o snech. Doufám, že se nám podaří knihu dokončit a ta se dostane i do Vašich rukou.

Do redakcie prišlo 2.2.2015.